

MERITOKRATIKUS MAGYAR MODELL*

GYÖRGY LÁSZLÓ

A meritokrácia a latin *meritum* (érdem, tett, teljesítmény) és a görög *kratosz* (uralom, erő) szavak összetételéből alkotott fogalom, és olyan politikai, társadalmi vagy gazdasági rendszert jelöl, amelyben a társadalmi előmenetel az egyén képességein, szorgalmán és érdemein alapul, nem pedig a családi, vagyoni vagy a társadalmi háttérén.¹ Könnyen belátható persze, hogy az érdem, a teljesítmény egy bizonyos szinten túl nehezen összehasonlítható. Egy matematikai feladat megoldása teljesen egyértelmű, de más területek szubjektívabbak. Vásáry Tamás híres magyar zongoraművészünk életrajzi portréjában nagyon szerényen úgy fogalmazott, hogy karrierjét egy jókor jó helyen eljátszott Liszt-zongoraműnek köszönhette, amelyből saját bevallása szerint a hangjegyek fele kimaradt, a másik felét pedig mellőütötte. Ám tehetsége mégis utat tört magának. Az a Bonaparte Napóleon, aki egykoron azt mondta, „a karrier nyitva áll a tehetségek előtt”, amikor egyszer a figyelmébe ajánlottak egy tisztet, és dicsérték az illető érdemeit és képességeit, csak annyit kérdezett: és szerencsés is?

Bár a meritokrácia eszméje az antik (ógörög) és keleti (elsősorban kínai) filozófiákban és államelméletekben is jelen volt, a fogalom csak az 1950-es években jelent meg önálló szóösszetételként, és akkor is negatív felhanggal. Először Hannah Arendt használta 1954-es *Az oktatás válsága* című cikkében, mégpedig bírálva a tehetségen alapuló oligarchia megteremtését, amely „éppúgy ellentmond az egyenlőség, az egyenlőségen alapuló demokrácia elvének, mint bármely más oligarchia”. A szó elterjedése Michael D. Young brit szociológushoz köthető, aki az 1958-as *The Rise of Meritocracy* című satirikus művében a meritokráciát ugyancsak pejoratív kifejezésként használta.² A fogalom szélesebb körű elterjedésével és a társadalmi kontextus változásával azonban a szociológia és a politikatudomány területén, majd a politikában is megjelentek a pozitív hivatkozások, Margaret Thatcher például magát már „meritokrata forradalmárnak” nevezte. Young bevezetője szerint a meritokrácia két alapvető jellemzője a pártatlan verseny és az esélyegyenlőség. *Ha a meritokrácia nem párosul az esélyegyenlőséggel, akkor soha nem fogja elérni azt a kívánatos társadalmat, amelyről minden ember álmodik.* Ezért egy ideális meritokratikus társadalomban a társadalmi mobilitás igen magas, vagyis bárki bármivé válhat csupán képességeinek és szorgalmának köszönhetően, származására és családi háttérére való tekintet nélkül. Mindezek fényében feltételezhetjük, hogy a meritokratikus társadalomban élő emberek erősen egyetértenek az „erőfeszítéseim soha nem fognak elárulni”-idézettel, hiszen tudják, hogy ha keményen és jól dolgoznak, akkor sikerre vannak ítélve, és élvezhetik a kemény munka gyümölcsét, tehetségük

György László: *A középosztály forradalma* (2024)

* A szöveg rövidített és szerkesztett részlet a szerző lapzártánk idején megjelent, *A középosztály forradalma. Meritokratikus stratégia a 21. századra* című könyvéből. (A szerk.)

- 1 T. J. BELLOW: Meritocracy and the Singapore Political System. *Asian Journal of Political Science*, 2009/1.; E. J. CASTILLA – S. BENARD: The Paradox of Meritocracy in Organizations. *Administrative Science Quarterly*, 2010/4.; D. IMBROSCIO: Urban Policy as Meritocracy. A Critique. *Journal of Urban Affairs*, 2010/1.; O. POOCHAROEN – A. BRILLANTES: Meritocracy in Asia Pacific: Status, Issues, and Challenges. *Review of Public Personnel Administration*, 2013/2.
- 2 Michael D. YOUNG: *The Rise of Meritocracy*. Pelican, London, 1958.

a szorgalommal karöltve elvezeti őket a céljaik eléréséhez.³ Nagyon fontos tehát látnunk, hogy az esélyegyenlőség és nem az egyenlőség a meritokrácia alapértéke. Azért hangsúlyozzuk ezt ennyire, mert ez az értékválasztás és az esélyegyenlőség gyakorlatba ültetése a forrása megannyi heves közéleti vitának.

A meritokratikus eszme egyik legnagyobb modern kori pártfogója, Adrian Wooldridge, a Bloomberg Opinion globális üzleti rovatvezetője és a *The Economist* korábbi rendszeres szerzője úgy ír, hogy „a szó definíciójából megismerhetjük, miért olyan népszerű a meritokrácia. A meritokratikus társadalom négy olyan tulajdonságot ötvöz, amelyek mindegyike önmagában is csodálatra méltó. Először is, büszke arra, hogy az emberek természetes adottságaik alapján milyen mértékben juthatnak előre az életben. Másodsor, megpróbálja elősegíteni az esélyegyenlőséget azáltal, hogy mindenki számára biztosítja az oktatást. Harmadszor, megtiltja a faji, nemi és egyéb irreleváns jellemzők alapján történő megkülönböztetést. Negyedszer, az állásokat nyílt versenyen, nem pedig pártfogás és nepotizmus útján ítéli oda.”⁴ A meritokráciát két oldalról közelítik meg a kérdéssel foglalkozó gondolkodók: a kormányzás (politikai aspektus) és az igazságosság (etikai aspektus) felől.⁵ A politikai aspektust közép-pontba állító felfogás a folyamatokra koncentrál, a meritokráciát a kormányzás egyik válfajának tartja, és olyan kérdéseket vizsgál, mint hogy kik a meritokraták, miként kell a meritokratáknak kormányozniuk, vagy hogy indokolt és igazolható-e a meritokratikus berendezkedés működtetése. Az etikai aspektuson alapuló megközelítés ezzel szemben a meritokráciát az igazságossággal kap-

» a meritokrácia a középosztályra épülő demokrácia

csolja össze, és azt a felfogást vallja, hogy a meritokratikus alapokon működő állam az igazságos állam. Népszerű termelésimenedzsment-kifejezéssel élve míg az előbbi, a politikai megközelítés az *input* oldalra összpontosít, az utóbbi, az etikai aspektus az *outcome*-ra, vagyis a politikai rendszer eredményére. Úgy is mondhatnánk, hogy előbbi az ebéd receptjére és a hozzávalóira fókuszál, míg az utóbbi az ízére. Értelmezésünkben a meritokratikus

állam biztosítja az esélyegyenlőséget állampolgárai számára, hogy azok tehetségük és szorgalmuk révén érdemeik szerint érvényesülhessenek. A meritokratikus kormányzásnak az is feladata, hogy kijelölje az irányokat, amerre a tehetség érvényesülése a legkívánatosabb. Ez az, amiért egy meritokratikus értékrendet valló kormánynak szükséges állást foglalnia, hogy mit ért jóllét és fenntarthatóság alatt.

MERITOKRÁCIA A 21. SZÁZADBAN

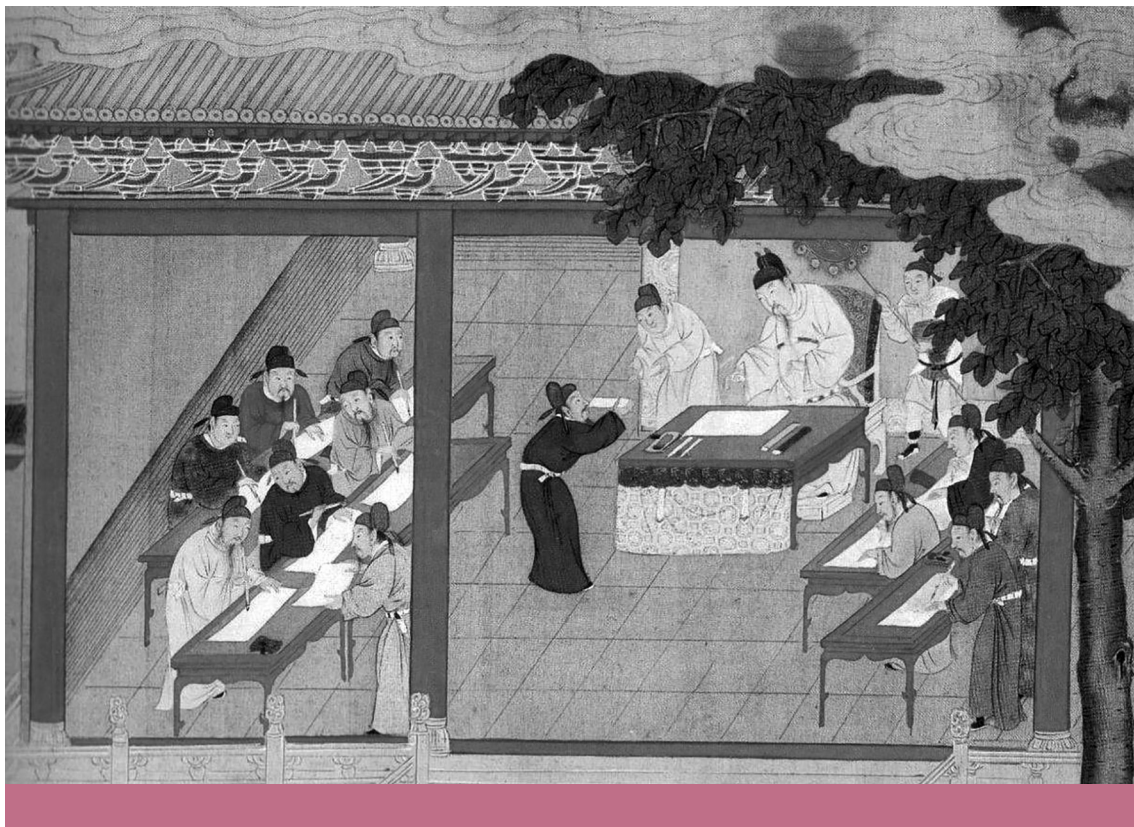
A meritokráciát leginkább utópisztikus jellege, vagyis megvalósíthatatlansága miatt érik kritikák, és meglátásunk szerint azért, mert félreértelmezik. A meritokrácia értelmzésünkben a középosztályra épülő demokrácia, amelyben a középosztály felelősségtudatánál fogva olyan politikai versenyt inspirál, amelyben a kormányzásért versengő politikai közösségek, beleértve az éppen hatalmon lévőköt is, a jóllét fenntartható növelésére töreksenek.

A meritokrácia egyfajta jóra hangoltság, amely egyszerre jelenik meg Platónnál és Jeffersonnál az arisztokrácia igenlésének formájában, és Arisztotelésznél a *politeia*, a középosztály uralmának formájában. Élve korábban kommunista diktatúrában, és alig száz évvel magunk mögött hagyva a királyságot, a 21. században a választásunk nem az arisztokráciára, vagyis a kevesek uralmára, hanem a többség uralmára, vagyis napjaink demokratikus versenyének megerősítésére esik. Ebben az értelemben a politika elsődleges célja, hogy megerősítse és kiszélesítse azt a középosztályt, amely munkájával és kockázat-

3 M. ŚLIWA – M. JOHANSSON: The discourse of meritocracy contested/reproduced. Foreign women academics in UK business schools. *Organization*, 2014/6. és C. KIM – Y.-B. CHOI: How Meritocracy is Defined Today? Contemporary Aspects of Meritocracy. *Economics & Sociology*, 2017/1.

4 A. WOOLDRIDGE: *The Aristocracy of Talent. How Meritocracy Made the Modern World*. Skyhorse, New York, 2021. 1.

5 T. MULLIGAN: *Meritocracy = The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <<https://plato.stanford.edu>>

Meritokrácia –

Hivatalnokvizsga Kaifengben a Szung-dinasztia (960–1279) idején

([Wikimedia Commons](#))

vállalásával önmagát, családját és a tágabb értelemben vett otthonát építette fel és építi tovább. A középosztálybelinek tehát van veszátenivalója, saját otthona vagy megtakarítása vagy vállalkozása, amit maga épített fel és épít tovább. A középosztálybelinek van elegendő munka- és tőkejövedelme ahhoz, hogy önmagát és családját eltartsa, átélje a saját erejéből, tehetségének és szorgalmának köszönhetően az egyről a kettőre lépés érzését, és van igénye a lelki és szellemi fejlődésre is. Az általunk elképzelt meritokrácia nem utópia. Nem hiszük, hogy létezik tökéletesen igazságos és kifogástalanul érdem szerint szerveződő társadalom, de olyan igen, amely az önmagáért tenni akaró állampolgárainak utat és lehetőséget biztosít, hogy egyéni preferenciáik szerint, jóra hangoltan valósítsák meg vágyaikat, reményeiket, elképzéléseiket, egyszóval önmagukat.

Ez az a középosztály, amely ugyancsak definíciók szerint a politikai versenyt abba az irányba mozdítja el, hogy az valós verseny legyen a jóllét fenntartható növelésének szolgálatában, hiszen gyermekeik és a későbbi generációk iránt érzett felelősségtudatukból adódóan ez az érdekük, és így az értékrendjük része. Bár a középosztályhoz tartozásnak létezik szigorú anyagi meghatározása, valójában a középosztálybeliség életstílus, életforma, életérzés, identitás, amelyhez a szakirodalmi kutatások szerint az alacsonyabb rétegekbe tartozók is szívesen sorolják magukat, és ugyanígy az anyagi értelemben jómódúak is ide sorolhatók, amennyiben képesek megőrizni motiváltságukat.

A nemzetközi példákból jól látható, hogy a meritokrácia eredeti definíciója szerint szorosan összefügg az elitek kiválasztásának módszereivel, az elit kiválasztására irányuló szakpolitikák működésével. Szingapúrban, Dél-Koreában és Kínában az elitképzés és kiválasztás, Dániában a társadalmi mobilitásra törekvés, a munka- és tudásalapúság, valamint a közigazgatásban dolgozók kiválasztása és motiválása kimondottan meritokratikus. Ezen a ponton fontos megjegyeznünk, hogy a 21. századi demokratikus keretek között ötvözve Platón, Arisztotelész, Jefferson gondolatait, a meritokráciát ért kritikákat, valamint a nemzetközi jó gyakorlatokat, célszerű elkerülni, hogy a meritokráciát az elitkiválasztásra és -nevelésre szűkítsük le. Hozzá kell tennünk ugyanakkor, hogy bár a széles, tudatos középosztály élénkebb gazdasági és politikai versenyt indukál, és ez segíti a széles középosztályra épülő közösségek fenntartható fejlődését, valójában azok a gazdasági társaságok és politikai közösségek lesznek sikeresek,

vagyis nyerik meg a versenyt, amelyek a célokat jól határozzák meg, és a tehetőség kiválasztására alkalmas struktúráik a legjobban működnek. Azzal a fajta életésséggel, tettvággyal lehet a leginkább kifejezni a meritokratikus életérzést, amely Szingapúr alapítóját és első miniszterelnökét, Li Kuang-jaót jellemezte egész élete során. Ő így fogalmazott: „Bárki is kormányozza Szingapúrt, annak vagy legyen vasakarata, vagy pedig adja fel. Ez nem játék, hanem az életünk, a boldogulásunk a tét. Életem nagy részét ennek a felépítésével töltöttem, és amíg én vagyok érte a felelős, senki sem fogja lerombolni.” A mondatok elhangzásakor immár 21 éve volt Szingapúr miniszterelnöke.

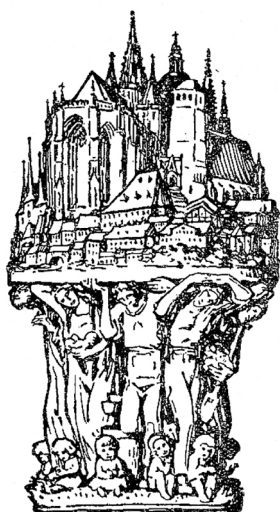
MERITOKRATIKUS GAZDASÁGPOLITIKA A KÖZÉPOSZTÁLYOSODÁS SZOLGÁLATÁBAN

A gazdasági prosperitás alapja a középosztály

A középosztály fontosságát számos társadalomtudós, filozófus, valamint közgazdász is aláhúzza.⁶ A témában gyakran idézett Pressman kiemeli, hogy a széles és prosperáló középosztály nagyban hozzájárul a gazdasági növekedéshez, a jó makrogazdasági teljesítményhez.⁷ A jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése ugyanis visszafogja a fogyasztást, ezáltal csökkentve a keresletet, és lassítva a gazdaság bővülését. Ez pedig végső soron kevesebb munkahelyet, alacsonyabb jövedelmi színvonalat és a középosztály szűkülését eredményezheti.⁸ Ezzel összefüggésben pedig a növekedési potenciál visszaesésére figyelmeztet a jövedelmi egyenlőtlenségek fokozódásából adódóan az IMF és az OECD.

Arisztotelész óta sokan foglalkoztak a középosztály társadalmi és politikai stabilizáló szerepével, amely egyfajta pufferként szolgál a szegények és a gazdagok között. Arisztotelész szerint a széles középosztállyal rendelkező közösségek jobban szerveződnek, így ez segítheti a stabilabb demokráciák létrejöttét. Barro ezt empirikusan is igazolta: kutatási eredményei szerint a jövedelem minél nagyobb hányada kerül a középosztályhoz, annál nagyobb valószínűséggel bír demokratikus berendezkedéssel egy adott ország.⁹ Emellett azokban a társadalmakban, ahol szélesebb a középosztály, a demokratikus intézmények felé irányuló bizalom is erősebb, valamint a bűnözés is kevésbé jellemző. Az általánosságban magasabb szintű bizalomnak pedig olyan egyéb pozitív hozadéka is vannak, mint a társadalmi tranzakciós költségek mérséklődése, illetve az innováció elősegítése.¹⁰ Tranzakciós költség például egy szerződés díjával kapcsolatos költség vagy egy üzleti partner felkutatásának a költsége, de az is annak tekinthető, amikor egy megállapodást követően a partner elkötelezettségét vagy teljesítményét követjük nyomon – megfelelő bizalmi kapcsolat esetén főként utóbbi nem feltétlenül szükséges.

Az OECD országaiban a középosztálybeli háztartások adják a teljes fogyasztás közel kétharmadát – ennek aránya például az Egyesült Államokban 50 százalék körüli, míg az észak-európai országokban 70 százalék körül alakul. Értékrendjükből és anyagi lehetőségeikből adódóan a középosztályba tartozó családok investálják a legtöbbet az oktatásba, az egészségügybe és a lakhatásba is, jövedelmük több mint harmadát fordítják ezekre.¹¹ A középosztályba tartozók a saját és gyermekeik oktatására fordított kiadásainak köszönhetően emelik a jelenlegi és a jövőbeni humán tőke nagyságát, támogatva ezáltal a jólét hosszú távú munka- és tudásalapú növekedését.¹² A középosztály a tőkefelhalmozásával erőteljesen képes támogatni az innovációt és a vállalkozószellem

Der Mittelstand
Allegorie von Ferdinand Brod

Tartóoszlop – Walter Woldemar Wilhelm *A középosztály hivatása* című alkotása (1925)
(Wikimedia Commons)

6 Lásd például: Erős középosztály – Erős Magyarország. *Nemzeti Érdek*, 2014/7–8.

7 S. PRESSMAN: The decline of the middle class. An international perspective. *Journal of Economic Issues*, 2007/1.

8 C. BROWN: Does income distribution matter for effective demand? Evidence from the United States. *Review of Political Economy*, 2004/3.

9 R. J. BARRO: Determinants of democracy. *Journal of Political Economy*, 1999/6.

10 E. D. GOULD – A. HIJZEN: Growing apart, losing trust? The impact of inequality on social capital. *Working paper*, 2016/16. [IMF] és D. MADLAND: *Hollowed out. Why the economy doesn't work without a strong middle class*. University of California Press, Berkeley, 2015.

11 OECD: *Under Pressure. The Squeezed Middle Class*. 2019.

12 M. BRUECKNER – E. DABLA-NORRIS – M. GRADSTEIN – D. LEDERMAN: The Rise of the Middle Class and Economic Growth in ASEAN. *Research Working Paper*, 8068. szám, 2017. [Világbank]

kibontakozását. Az OECD 2010-es adata szerint az erős középosztály megléte fontos tényező a vállalkozói szektor prosperitásában, a kis- és közép-vállalkozások (kkv-k) fejlődésében.¹³

Malthus szerint a középosztály fontosságát mutatja továbbá, hogy arányának növekedése hozzájárul az osztálybeli boldogság emelkedéséhez. Ez abból is fakad, hogy a középosztálybeliség egyéni szinten egy elérendő, vágyott státuszhoz minősül a társadalomban. Ezt támasztja alá a „középosztály-torzítás” jelensége is: szubjektív megítélésük szerint jellemzően többen tartják magukat középosztálybelinek az egyes országokban, mint ahányan jövedelmi helyzetük alapján objektíven annak tekinthetők.¹⁴

A középosztály meghatározása

A középosztály fontosságáról, annak társadalomban, gazdaságban betöltött kitüntetett szerepéről tehát számos megállapítás született, de ezekből még nem derült fény arra, hogy mi is pontosan a középosztály, kiket is tekintünk a tagjainak? Ez egy korántsem egyszerű kérdés. Komplikáltságát a legjobban Pressman gyakran idézett megállapítása fejezi ki, aki szerint bármilyen definíciót alkotunk, az némileg önkényes lesz. És valóban, ahány tanulmány, ahány szerző, lényegében annyi definíció, meghatározás lett papírra vetve.

Habár a középosztály, mint fogalom, korántsem tekinthető egzaktnak, a szakirodalomban alapvetően megkülönböztethetünk néhány megközelítést. A téma kedvelt úgy a szociológusok, mint pedig a közgazdászok körében, azonban a megközelítésük eltérő. A szociológusok elsősorban rétegződésvizsgálatokat végeznek, a társadalmi, kulturális, gazdasági tőke felőli megközelítést alkalmazzák, de a szubjektívebb mutatókat (például önbesorolás) és a foglalkoztatási státuszon alapuló elemzéseket is gyakorta használják.¹⁵ Ezzel szemben a közgazdászok elemzéseik során a jövedelmet tekintik kulcsmutatónak, az erre vonatkozó abszolút vagy relatív küszöbértékek alapján határozzák meg a középosztályba való tartozás feltételeit.¹⁶

Mi alapvetően közgazdasági és nem szociológiai megközelítésből indulunk ki, azonban nem kizárólagosan. A középosztály meghatározása során fontosnak tartjuk az egzakt mérhetőséget, de kívánatosnak tartjuk, hogy a jövedelmi és a vagyoni helyzeten túl a lakhatási szempont, továbbá a szellemi, lelki fejlődés iránti igény is megjelenjen középosztály-definícióinkban. Törekvéseinkkel nem vagyunk egyedül. Beckett szerint tipikus középosztályi jellemző egy saját lakás birtoklása vagy egy jó színvonalú albérlet, esetlegesen egy kisebb vállalkozás tulajdonlása.¹⁷ Az OECD kutatói pedig azt tartják fontosnak kiemelni, hogy a középosztály számára a lakhatás több mint egy átlagos jószág: számos országban hagyományosan középosztálybeli kiváltság a saját lakóingatlan megléte.¹⁸ Egy másik álláspont szerint a jövedelmi középréteghez tartozás önmagában nem esik egybe a középosztállyal, annak ugyanis vannak egyéb, vagyont, megtakarítást érintő jellemzői is.¹⁹ Ezek között a likviditáshoz, illetve a jövőbe fektetéshez kapcsolódó tényezőket sorol fel a szerző. Előbbi alatt a váratlan kiadások fedezéséhez, illetve átmeneti jövedelemkiesés esetén a megélhetéshez szükséges mértékű pénzügyi tartalék meglétét, míg utóbbi alatt a gyermekek iskoláztatásának finanszírozási képességét, valamint a nyugdíjcéltú megtakarítás képességét érti. Ezek mellett még kiemeli bizonyos nagyobb értékű jószágok,

a középosztály
társadalmi és politikai
stabilizáló szerepe

13 The Emerging Middle Class in Developing Countries. *Working paper*, 285. szám, 2010. [OECD]

14 M. D. EVANS – J. KELLEY: Subjective social location. Data from 21 nations. *International Journal of Public Opinion Research*, 2004/1.

15 M. SAVAGE et al.: A new model of social class? Findings from the BBC's Great British Class Survey experiment. *Sociology*, 2013/2.; J. H. GOLDTHORPE: Social class mobility in modern Britain. *Changing structure, constant process. Journal of the British Academy*, 2016/4.; FERGE Zsuzsa: *Társadalmunk rétegződése. Közgazdasági és Jogi*, Bp. 1969. és KOLOSI Tamás: *Tagolt társadalom*. Gondolat, Bp. 1987.

16 *Europe's disappearing middle class. Evidence from the world of work*. szerk. D. VAUGHAN-WHITEHEAD, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2016.

17 A. BECKETT: Is the British middle class an endangered species? *The Guardian*, 2010. július 24. <<https://www.theguardian.com/uk/2010/jul/24/middle-class-in-decline-society>>

18 *Under Pressure. I.m.*

19 TÓTH István György.: Középosztály(ok) Magyarországon és Európában. *Társadalmi riport*, 2016.

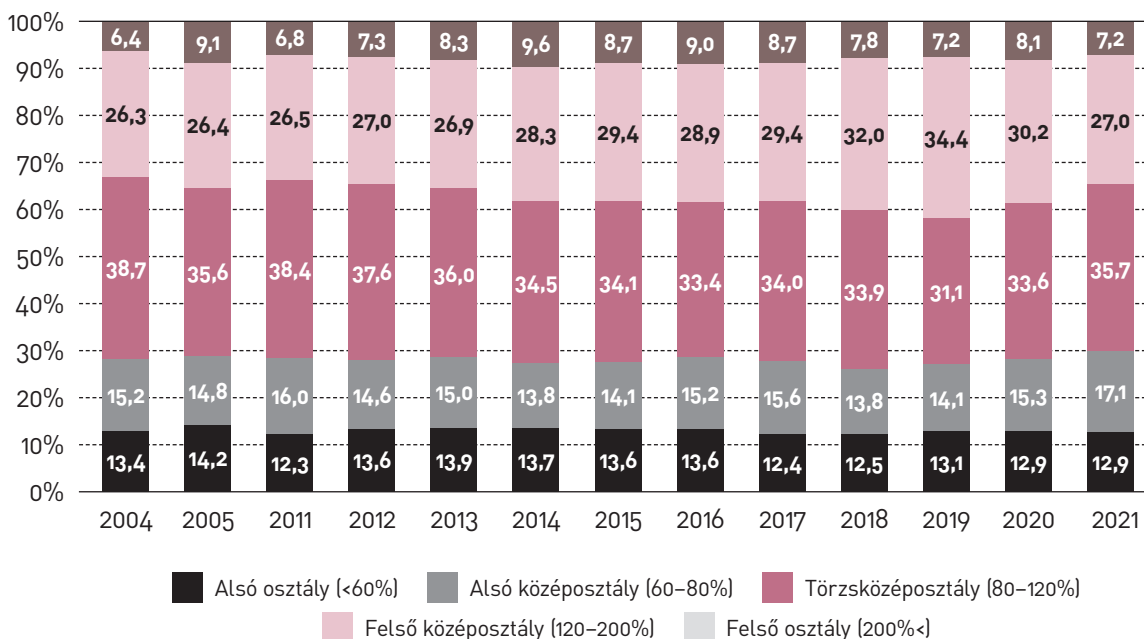
a lakás és a saját gépjármű meglétének fontosságát. Középosztály-definíciónk megalkotására mindezen meglátások figyelembevételével került sor.

A középosztály helyzetének alakulása Magyarországon 2011–2021 között

A magyar középosztály jövedelmi szempontból kifejezetten szélesnek mondható, a vizsgált időtávon végig a társadalom 80 százaléka közelében alakult, összességében jelentősen nem változott. A középosztályon belül az egyes jövedelmi csoportokat tekintve azonban 2019-ig látható egyfajta belső átrendeződés a törzsközéposztály kárára, illetve a felső középosztály javára. Ez a folyamat azonban feltételezhetően a koronavírus-járvánnyal összefüggésben visszafordult az ezt követő években, a felső középosztály szűkülését, valamint a törzs- és kisebb mértékben az alsó középosztály bővülését eredményezve. Mindez azonban csak azt fejezi ki, hogy a jövedelem eloszlása viszonylag egyenletes a magyar társadalomban. Ezt támasztja alá, hogy a rendelkezésre álló jövedelem Gini-indexe a legfrissebb, 2022-es adatok alapján Magyarországon a nyolcadik legalacsonyabb (27,4 pont) az Európai Unióban, vagyis Magyarország az unió legkevésbé egyenlőtlen első harmadához tartozik. A mutató értéke 2011 és 2014 között még 1,7 ponttal növekedett, azonban azóta a gazdaságpolitikai intézkedések beérésével 1,2 ponttal csökkent. Arról viszont ez önmagában nem ad információt, hogy milyen a jövedelmi középrétegnek az abszolút helyzete, mire elég ez a viszonylag egyenletesnek számító jövedelemeloszlás az egyes rétegek életszínvonalát tekintve, vagyis a magyar középosztály anyagi értelemben mérhető jóléte elmarad a fejlett nyugat-európai életszínvonalától.

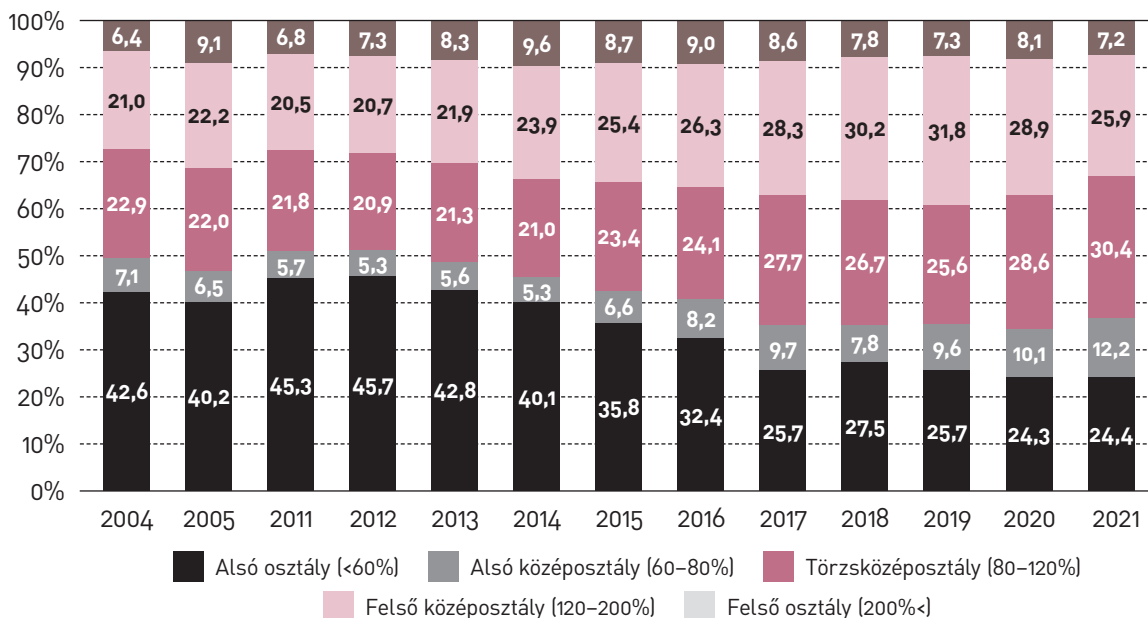
Anyagi értelemben pontosabb középosztály-meghatározáshoz jutunk, ha a középosztályból kiszűrjük azokat a családokat, amelyek anyagilag és szociálisan depriváltak tekinthetők, vagyis vagyoni helyzetük alapján nem sorolhatók oda. Ahogy az az 1. és 2. ábra összehasonlításával is látható, a jövedelmi szempontból szegény csoport részaránya, kiegészülve a depriváltakkal, nagyjából a háromszorosára nő 2014-ig bezárólag – az alsó középosztály és a törzsközéposztály nagysága is lényegében lefeleződik, a középosztály pedig összességében 50 százalék körüli részarányra szűkül. Ezt támasztja alá másik oldalról az is, hogy a 2004 és 2014 közötti időszakban az anyagi deprivációban élők aránya 40 százalék felett alakult (a 2006-os és 2008-as éveket leszámítva) hazánkban az Eurostat adatai szerint.

1. ábra: A középosztály alakulása jövedelmi szempontból

Forrás: EU-SILC, saját számítás

2. ábra: A középosztály alakulása jövedelmi és vagyoni helyzet alapján

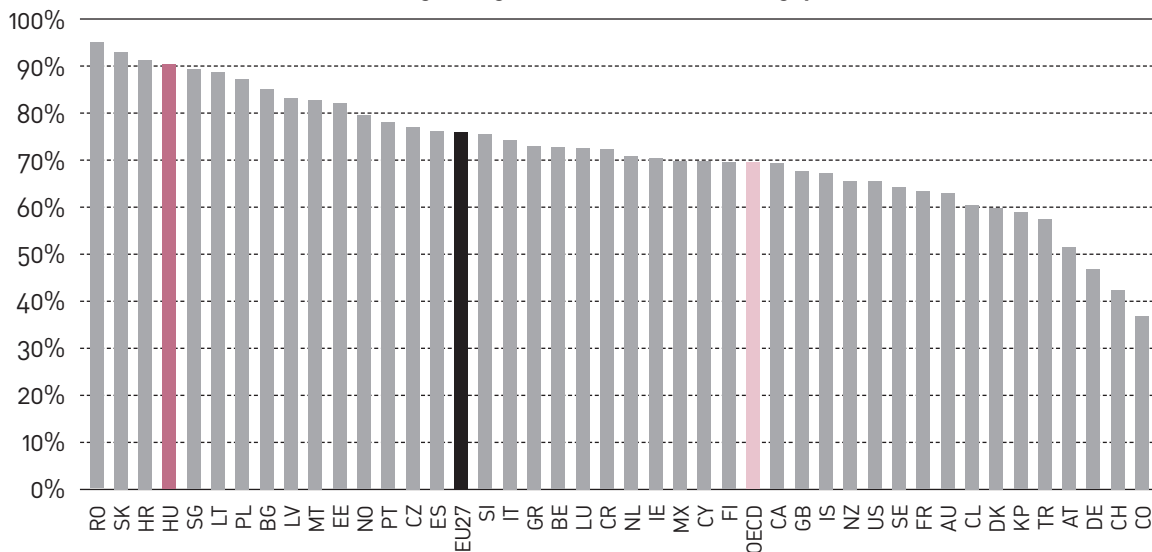

Forrás: EU-SILC, saját számítás

Az eredmények alapján 2011-től nézve az alsó-, törzs-, illetve felső középosztály számossága is jelentősen növekedett. Abszolút értelemben a törzsközéposztály bővült a legnagyobb mértékben, 8,6 százalékponttal, míg az alsó 6,5, a felső pedig 5,4 százalékponttal. Azaz nemcsak azt láthatjuk, hogy az alsó osztályból kikerülők az alsó középosztályba kerültek, hanem széles rétegeknek sikerült ennél feljebb, a törzs-, valamint a felső középosztályba jutniuk!

Számoljunk a lakhatással is! Ez alapján a középosztályba sorolható réteg aránya az előzőekben bemutatott trendekkel megegyezően alakult, a 2012-es 42,4 százalékos mélypontot követően növekedésnek indult, és 2017-et követően 60 százalék fölött stabilizálódott. 2011 és 2017 között általában véve a társadalom lakhatási helyzete kedvezőtlenebbé vált: 3,2 százalékponttal mérséklődött a saját tulajdonú lakóingatlanal rendelkező háztartások aránya. Ezt követően azonban jelentős pozitív fordulat állt be ebben a tekintetben is, így 2011 és 2021 között a saját tulajdonú lakóingatlanal rendelkezők aránya 88,2 százalékról 89,2 százalékra nőtt. Ennek is köszönhetően 2021-re a jövedelmi és anyagi értelemben vett középosztály részaránya már 62,1 százalékot tett ki.

3. ábra: A saját lakóingatlanal rendelkező háztartások aránya 2022-ben az OECD-tagsországokban, az EU-ban és Szingapúrban

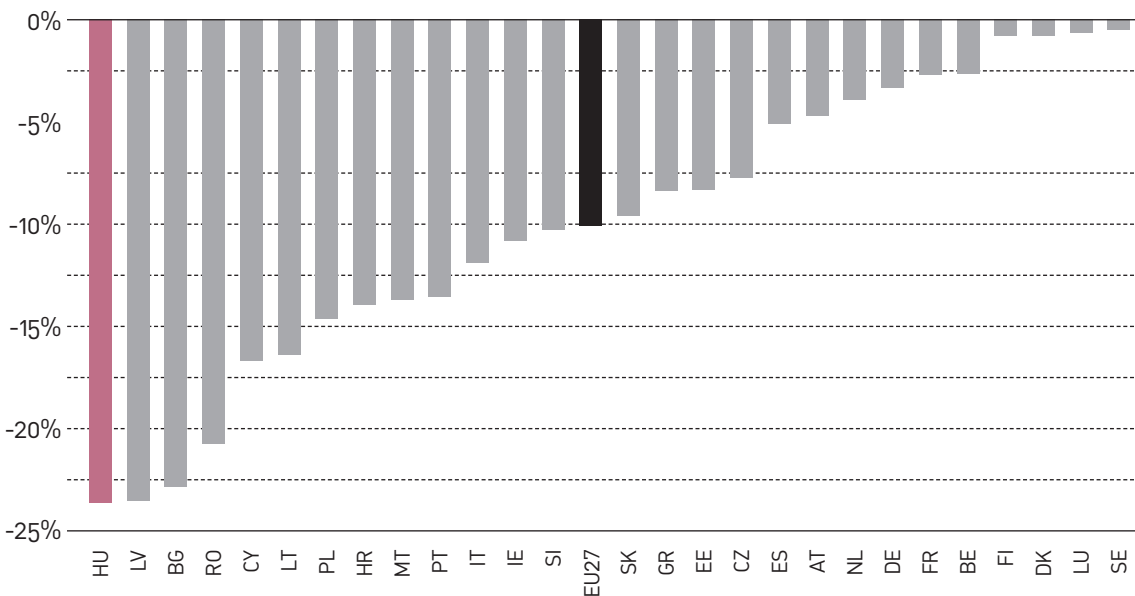
Forrás: Eurostat, OECD, Szingapúri Nemzeti Statisztikai Hivatal

A középosztály a szellemi, lelki fejlődés iránti igény alapján is jelentős bővülést mutat. Így Magyarországon a definíciónk szerinti középosztályba a 2011-re becsült 34,9 százalékot követően 2021-ben a háztartások 54,6 százaléka tartozott. Vagyis nőtt az érdeklődés a kulturális események iránt, azaz növekedett a szellemi, lelki fejlődés iránti igény a jövedelmi és anyagi értelemben vett középosztály körében.

Meritokratikus gazdaságpolitikai intézkedések szerepe a szegénység felszámolásában

A középosztályosodás folyamata alapján belátható, hogy habár a magyar háztartások jövedelmi szempontból a skálán viszonylag szűk tartományban mozogtak a vizsgált időszak elején is – azaz alacsony volt a jövedelmi egyenlőtlenség szintje –, vagyoni értelemben kifejezetten szegénynek számítottak. A kormányzati intézkedéseknek köszönhetően azonban a deprivációs mutató értéke drasztikusan javult 2021-re. Ami tehát egyfelől a középosztály kiszélesítésére irányuló meritokratikus törekvés, az a másik oldalról szemlélve a szegénység felszámolására irányuló aktív gazdaság- és társadalompolitika. Az intézkedések eredménye, hogy 2014 és 2021 között az Európai Unió belül Magyarországon mérséklődött a legnagyobb mértékben az anyagilag és szociálisan deprivált személyek aránya. Azaz a háztartások sokkal kedvezőbb helyzetbe kerültek, a szegények aránya csökkent, a középosztály pedig bővült.

4. ábra: Az anyagilag és szociálisan deprivált személyek arányának változása 2014 és 2021 között az Európai Unió tagállamaiban

Forrás: Eurostat, saját számítás

Középosztályosodást támogató meritokratikus gazdaság- és társadalompolitikai intézkedések

A középosztályosodást segítő meritokratikus gazdaság- és társadalompolitikai intézkedéseket alapvetően két részre bonthatjuk. Az egyik csoportba a jövedelemátcsoportosítást érintő vagy más néven direkt intézkedések tartoznak. Ezeket az intézkedéseket azért tekintjük direktnek, mert közvetlenül jelennek meg a családi költségvetésben jövedelemnövekményként vagy költségcsökkentésként. A másik csoportba pedig azok az intézkedések tartoznak, amelyek a középosztálynak lehetőséget teremtve nem közvetlen állami transzferekkel segítik, hanem indirekt módon. Ezekre hivatkozhatunk úgy, mint strukturális intézkedésekre. Álljon itt előzetesen egy összefoglaló táblázat a középosztályt támogató meritokratikus kormányzati intézkedésekről:

DIREKT INTÉZKEDÉSEK	INDIREKT INTÉZKEDÉSEK
családi adókedvezmény, első házások kedvezménye	munkaerőpiaci szabályozás foglalkoztatásfókuszú átalakítása
egykulcsos személyi jövedelemadó	aktív munkaerőpiaci politikák (például közfoglalkoztatás)
rezsicsökkentés	tanulást segítő kedvezményes hitelkonstrukciók
otthonteremtési támogatás (CSOK)	beruházásösztönző és támogatott hitelprogramok
ingyenes iskolai étkeztetés	egyéni vállalkozásokat segítő adónemek átalakítása
négygyermekes, illetve 30 év alatti anyák szja-mentessége	minimálbér- és garantált bérminimum emelések
babaváró támogatások	devizahitelek forintosítása

Vegyük először a direkt intézkedéseket! A magyar gazdaságpolitika meritokratikus jövedelemátcsoportosításának a lényege, hogy az ún. járadékvadászoktól (*rent seekers*) csoportosít át jövedelmet a gyermeket nevelő, dolgozó és vállalkozó családoknak az adócsökkentéseken, a családi adókedvezményeken, a közműdíjak szabályozásán (politikai nevén rezsicsökkentésen) és a különböző családtámogatásokon keresztül. A járadékvadászokat úgy definiáljuk, mint olyan gazdasági aktorokat (vállalkozókat vagy egyéneket), akik nem innovatív módon, valamilyen piaci igényre reagálva jutnak haszonhoz, hanem a piaci szerkezet változásait vagy szándékos megváltoztatását vagy éppen kiskapuit használják ki jövedelemszerzésre. Ilyennek tekinthetők: 1) azok a pénzügyi vállalkozások, amelyek a piaci liberalizáció erőltetésével, a szabályozók leépítésével többletnyereségre tettek szert a világban; 2) azok a közműcégek, amelyek a hiányos szabályozásnak köszönhetően többletnyereségre tettek szert; 3) azok a vállalkozások, amelyek a koronavírus-válság alatt közvetítő szerepüknek köszönhetően lefölözték az állami támogatásokat; 4) azok az energiacegék, amelyek az orosz–ukrán háború nyomán megnövekedett európai energiaárakból húztak hasznot; 5) azok a segélyből élő egyének, akik a társadalombiztosítási rendszer kiskapuit használják ki, miközben munkaképesek és dolgozhatnak is, és végül 6) azok a vállalkozók, akik eltitkolják a jövedelmüket, és elkerülik az adók megfizetését.

Ellentétben számos fejlett vagy akár feltörekvő állammal (mint például Románia), Magyarország a jelenlegi generációk életszínvonalának szinten tartását vagy emelését nem adósságból fedezi, ami aztán teherként az elkövetkező generációk nyakába szakad. Ezzel ellentétben a jövő generációinak érdekeit is szem előtt tartva, az Alaptörvényben is rögzítetteknek megfelelően, hosszú távon elköteleződött a folyamatosan mérséklődő GDP-arányos államadósságráta irányába. Magyarország Alaptörvénye 36. cikkének 4. bekezdésében szerepel ugyanis, hogy „az Országgyűlés nem fogadhat el olyan központi költségvetésről szóló törvényt, amelynek eredményeképpen az államadósság meghaladná a teljes hazai össztermék felét”. Amennyiben a GDP-arányos államadósság ennél magasabb, úgy pedig olyan költségvetési törvény fogadható csak el, amely biztosítja a mutató csökkenését. Ahogyan az az Alaptörvény 37. cikkéhez fűzött részletes indokolásban is szerepel: „A javaslat annak érdekében, hogy az aktuális szükségletek vagy érdekek túlzott előtérbe helyezése ne róhasson elviselhetetlen terhet a jövő generációkra, szigorú követelményt állít a költségvetési gazdálkodás elé”.

A direkt intézkedések közé tartozik a rezsicsökkentés intézménye, amely kiszámíthatóvá tette az addig növekvő és az alacsony rendelkezésre álló jövedelemből adódóan – különösen a szegényebb – családokra rendkívüli terhet róvó közüzemi költségek tervezését 2013-tól kezdve. Becsléseink szerint az intézkedés a bevezetését követő években körülbelül a GDP 0,8–1,0 százalékát csoportosította át a családok számára. Szintén a családok pénzügyi helyzetének javítása irányába hatott az ingyenes iskolai étkeztetés bevezetése, amely

Középosztály – Kertvárosi család az 1950-es évek Detroitjában (X)

a családoknak nyújtott könnyebbséget és a GDP 0,15–0,2 százalékának megfelelő rendelkezésre álló többletjövedelmet évente.

Az egyenlő feltételek biztosítása, valamint a fenntartható növekedéshez elengedhetetlen demográfiai fordulat elérése érdekében a gyermeket vállaló családokhoz is többletjövedelmet csoportosított át a magyar gazdaságpolitika intézkedései révén. A pénzügyi szempontból negatív hatások ellensúlyozására új családtámogatási forma bevezetése valósult meg 2011-ben családi adókedvezmény néven. Azonban ez sem jár feltétel nélkül, a jogosultság ugyanis munkához kötött, a támogatás mértéke pedig a jövedelemtől is függ – szemben a korábbi, alanyi jogon járó családi pótlékra építő rendszerrel. Ez utóbbival ellentétben a családi adókedvezmény adóalap-kedvezményként funkcionál, azaz igénybevételéhez szja-köteles jövedelem szükséges. Számításaink szerint ezen támogatási forma – kiegészülve az első házásoknak járó adóalap-kedvezménnyel – a GDP arányában átlagosan 0,6 százaléknyi jövedelmet csoportosít át a gyermeket vállaló háztartások részére, segítve az újonnan felmerülő pluszkiadások finanszírozását, illetve tompítva a gyermekvállalással együtt járó átmeneti jövedelemkiesést. Ez utóbbihoz járul hozzá a gyermekgondozási díj (gyed), amelynek összege szintén jövedelemfüggő (maximuma pedig minimálbérhez kötött). Mindezen intézkedésekkel – Orbán Viktor 2023-as szavait idézve – a cél „egy olyan (gazdaság)szabályozói környezet kialakítása, amely

alapvetően jobb körülményeket képes teremteni a magyar emberek széles tömegeinek”.

Egy további fontos eleme a háztartások érdekében hozott gazdaságpolitikai intézkedéseknek az otthoneremtési rendszer, illetve annak gyermekvállaláshoz kötött ösztönzői. A Családi Otthoneremtési Kedvezmény (CSOK), a hozzá kapcsolódó illetékkedvezmény és kedvezményes hitelkonstrukció nagyban hozzájárult keresleti oldalról a pangó lakás piac beindításához (áfakönnyítés mellett), amely elősegítette a családok, illetve a családot alapítani szándékozó háztartások biztos lakhatásának megteremtését. A lakástámogatási rendszer 2016-os elindításának évétől kezdve 2008 óta nem látott szintre, évi 30 ezer fölé emelkedett a kiadott lakásépítési engedélyek száma, amely az elkövetkező években dinamikusan bővülő újlakáskínálatot eredményezett. A célzott intézkedések (és az alacsony kamatkörnyezet) hatására a lakás piac keresletivé válására utal az ingatlan-adásvételi tranzakciók fokozatos bővülése is, amely szintén a 2008-as, válság előtti szintre nőtt. Mindez együttesen eredményezte azt, hogy nemcsak a középosztály esetében, hanem minden rétegnél növekedésnek indult a saját tulajdonú lakóingatlanal rendelkező háztartások aránya. Külön kiemelendő, hogy ezen belül is felülreprezentáltak lehettek a családok háztartások, amit elősegített a babaváró hitelkonstrukció is, amelynek összegét jellemzően önerőként használták fel lakásvásárláshoz az azt igénybe vevő (leendő) családok. Az otthoneremtési támogatások révén számításaink szerint a bevezetésekor 0,4, a vizsgált időszak végén pedig már 1 százalékpont körüli jövedelem átcsoportosítása történt meg a GDP arányában a gyermekes családok számára, míg a babaváró hitel révén 0,1–0,2 százalék.

A munkát vállalók jövedelmének növekedéséhez nagymértékben hozzájárult az egykulcsos személyi jövedelemadó 2012-es bevezetése, amely elősegítette a béremelkedések mellett a magasabb bérek kifehéredését – kedvezőbb helyzetbe hozva a hazai munkavállalókat. Ahogyan Matolcsy György is fogalmazott 2012. január 26-án, az Országgyűlés Számvevőszéki és Költségvetési Bizottságának rendkívüli ülésén, „az arányos egykulcsos adórendszerünk első évének hatására nőtt a munkahelyek száma, nőtt a munkavállalói érdekltség, nőtt az aktivitás, és fehéredett a gazdaság”. Becsléseink szerint az egykulcsos szja-nak köszönhetően a háztartások évente a GDP arányában 1,5–1,7 százaléknyi többletjövedelmet realizálhattak.

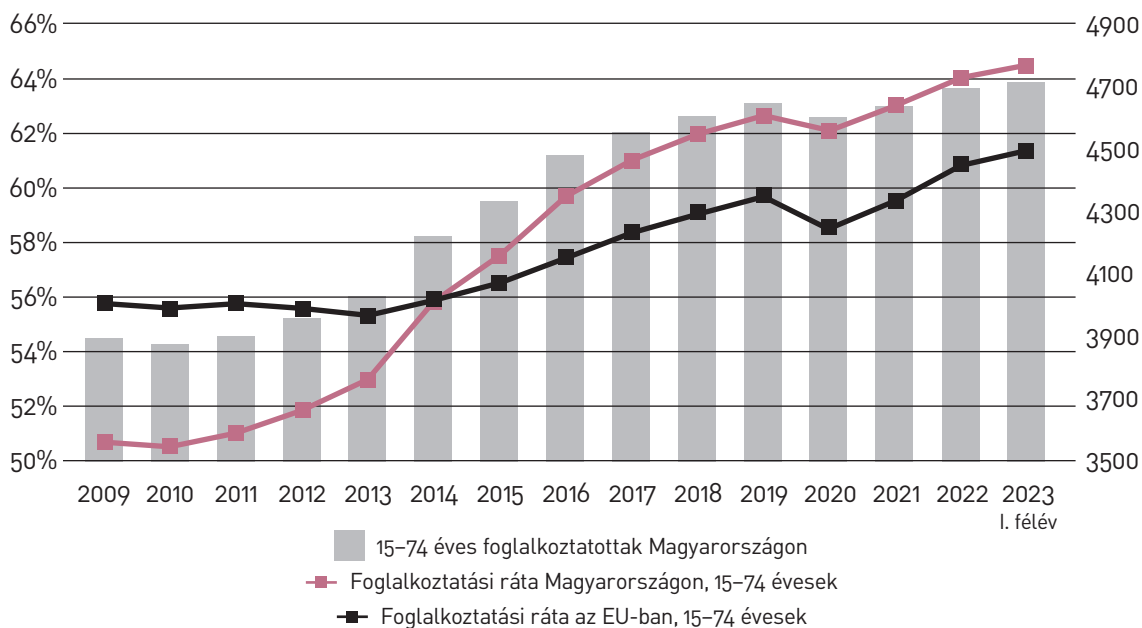
Ezek után térjünk rá a közvetett eszközökre. Mindenekelőtt szögezzük le, hogy a 2010-es évek elején a hazai gazdaságpolitika a családok rendkívül gyenge vásárlóerejével szembesült. Ennek egyik legfőbb okaként az alacsony bérszínvonal mellett a rendszerváltoztatás óta kirívóan alacsony, 50 százalék körül alakuló foglalkoztatási ráta volt azonosítható, amellyel Magyarország Máltával versengve az uniós rangsor végén állt. Ennek eredményeképp a magyar háztartások olyan alacsony elkölthető jövedelemmel rendelkeztek, amely a kilátástalan vagyoni helyzet mellett a kedvezőtlen deprivációs mutatókat is okozta. Így a gazdaságpolitika fókuszába a munkahelyteremtés és a bérszínvonal emelése helyeződött, megtörtént az ehhez szükséges ösztönzők és intézkedések kidolgozása, amelyek hatására a foglalkoztatási ráta a 15–74 éves népesség körében dinamikus emelkedésnek indult és 2023-ra már a 65 százalékot közelítette – meghaladva az uniós átlagot is. A vizsgált időszakban 2010 és 2023 között csak Málta foglalkoztatási rátája növekedett gyorsabban Magyarországnál.

A foglalkoztatás ösztönzésében meghatározó szerepet játszottak a közvetlen vállalati munkahelyteremtő támogatások, illetve a munkát terhelő adók csökkentése – úgy munkáltatói, mint munkavállalói oldalról. A munkát terhelő adók csökkentésére irányuló intézkedések eredményességét mutatja, hogy az OECD számításai szerint a marginális adóék mértéke hazánkban a 2009-es 71,5 százalékról 2022-re 41,2 százalékra mérséklődött egy kétgyermekes család esetén – ez pedig már alacsonyabb nemcsak az OECD-, hanem a visegrádi országok átlagánál is.

2010-ben egy segélyalapú társadalmat kellett átállítani a meritokratikus gazdaság- és társadalompolitikai intézkedésekkel, amelyben a segélyezési rendszer

Magyarországon
jelentősen szélesedett
a középosztály

5 ábra: A magyar foglalkoztatási ráta 2015 óta már az uniós átlagot is felülmúlja

Forrás: Eurostat, KSH, saját szerkesztés

átalakítása, a masszív minimálbér-emelések és az egykulcsos személyi jövedelemadó kulcsszerepet játszott. Az alacsony foglalkoztatási ráta „melléktermékeként” a munkanélküliségi ráta magas, uniós átlagot meghaladó szintje ugyanis komoly kihívást jelentett a gazdaságpolitikai döntéshozóknak a 2010-es évek elején. Ebben szerepet játszott a 2010-et megelőző évek bőkezű, a munkavállalási kedvet egyáltalán nem ösztönző – sőt inkább visszavető – szociális alapú segélyezési rendszere. Ennek következtében egyfajta segélyalapú társadalom jött létre, ahol a potenciális munkavállalók – főként az alacsonyabb képzettségűek – alig vagy egyáltalán nem kerültek jobb helyzetbe, ha a munkanélküli segély helyett munkát vállaltak legalább minimálbérért, már ha erre a szűkös munkahelykínálat mellett lehetőségük adódott. Ezzel együtt pedig a magasabb jövedelmű rétegekben is alacsonyabb volt a motiváció az előrelépésre a többkulcsos adórendszerből adódóan – amellet, hogy ez a szürkefoglalkoztatás melegágya is volt egyben, jelentős adóbevételkiesést eredményezve. Ez utóbbit az egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetése, előbbit pedig a munkanélküli ellátások rendszerének átalakítása, valamint a minimálbér és a garantált bérminimum dinamikus emelése oldotta fel. A minimálbér a bruttó átlagkereset százalékában a 2012-t megelőző évek 36 százalék körüli szintjéről 2012-től 40 százalék fölé emelkedett.²⁰ A munkanélküli ellátási rendszer átalakításának sarkalatos pontjának az álláskeresői járadékokra való jogosultsági idő csökkentése – és ezáltal a munkavállaláshoz történő mielőbbi visszatérés ösztönzése – mellett a közfoglalkoztatási program 2013-ban történő elindítása számít. Ez hozzájárult a segélyalapú társadalom lebontásához, visszatérve a segélyezettéket a munka világába, majd pedig a vállalati munkahelyteremtések ösztönzésével hathatós módon elősegítve a piaci szférában történő munkavállalást, megteremtve ezáltal a munkaalapú társadalmat. Mindezen intézkedések eredményét mutatja a foglalkoztatási ráta mellett a munkanélküliség alakulása is, amely a 2013 előtti 10 százalék feletti szintről egészen 4 százalék alá mérséklődött – ezáltal pedig közel teljes foglalkoztatás jött létre.

A 2010-es évek végére a munkaerőpiacot célzó hazai gazdaságpolitikai intézkedések eredményeként munkaerőhiány alakult ki, ez pedig tovább fűtötte a béremelkedési ütemet. Ezt mutatja az is, hogy bár a nettó átlagbér 2011 és 2013 között még mérséklődést mutatott 2011-es árakon, ezt követően azonban jelentős bővülésnek indult. Összességében így 67,2 százalékkal nőtt reálértéken

20 MOLNÁR Dániel – REGŐS Gábor: A minimálbér-emelés, mint gazdaságpolitikai eszköz. *Polgári Szemle*, 2023/1–3.

Munkaalapú társadalom

– Julius Edwin Woeltz:
Bauxitbánya (1942)
(Wikimedia Commons)

a nettó átlagbér bő 10 év leforgása alatt. Emellett pedig a GDP is komoly mértékű emelkedést mutatott ebben az időszakban, 2011-es bázison 36,9 százalékkal növekedett a magyar gazdaság.

SZÉLESEDÉS ÉS BŐVÜLÉS

Magyarországon a középosztály úgy szélesedett jelentősen, hogy erőteljes reálbér-, illetve gazdasági növekedés mellett még a jövedelmi egyenlőtlenségek is mérséklődtek. A fenti állítást támasztja alá a Gini-index 2014 óta tartó mérséklődése mellett, ha megnézzük, hogy az egyes társadalmi rétegekben hogyan változott az egy háztartásra jutó munkajövedelem. A törzs- és a felső középosztály, valamint a felső osztály esetében egyaránt 60 százalékot közelítő reálnövekedés figyelhető meg 2011 és 2021 között a munkajövedelmek tekintetében. Ennél magasabb mértékű bővülés látható az alsó középosztálybeli háztartásoknál, ahol közel duplájára emelkedett az átlagos munkajövedelem nagysága 2011-es árakon nézve. Míg az alsó osztály közel fele szintet lépett, és bekerült a középosztályba, az alsó osztályban maradó munkajövedelme is közel a harmadával bővült reálértéken 2011 és 2021 között. A GDP számottevő bővülését is meghaladó béremelkedési ütem pedig a nettó bérhányad alakulásában is éreztette hatását. Ennek eredményeként a 2010-es évek második felére a nettó bérhányad hazánkban már felülmúlta a visegrádi országok átlagát. Amennyiben azonban Németország mutatójára tekintünk, belátható, hogy van még tér ennek növelésére Magyarországon.

Összességében tehát a célzott gazdaságpolitikai intézkedések hatására megnövekedett munkaintenzitás hozzájárult a magyar háztartások, azon belül is a középosztály helyzetének számottevő javulásához és jelentős mértékű kiszélesedéséhez, több mint megmárfélszereződéséhez. Ennek eredményeként a jövedelmi és a vagyoni helyzetben is pozitív fordulat állt be. A magyar gazdaságpolitikai döntéshozók ugyanis nem tekintik természetesnek az önkéntelen munkanélküliséget – az ortodox közgazdasági irányvonal képviselőivel ellentétben. Azaz a teljes foglalkoztatás az ideális és elérendő állapot, mindenkinek megadva a lehetőséget a munkahelyteremtés által arra, hogy dolgozzon és hogy szorgalma, tudása, teljesítménye által javíthasson saját maga és családja helyzetén, vagyis ezzel a magyar gazdaságpolitika a meritokratikus társadalmi berendezkedés felé közelítette hazánkat. ■